

Anul 1918 în istoria Catedrei de limba română de la Universitatea din Budapesta

Florin Ioan Cioban
ELTE, Budapesta
Universitatea din Oradea
florin.cioban@btk.elte.hu

Pentru a cita acest articol: Cioban, F. I., 2019-2020, „Anul 1918 în istoria Catedrei de limba română de la Universitatea din Budapesta”. *Romanian Studies Today*. III-IV, p. 23-30.

1918 in the history of the Romanian Department at the University of Budapest (Abstract)

The year 1918 finds the Department of Romanian from the University of Budapest engaged in a fight for leadership, a fight that had commenced to a certain extent after the death of its founder, Alexandru Roman. Ioan Ciocan, Iosif Siegescu, and Gheorghe Alexici were the main contenders for the leading position of the Department of Romanian. Each of the three has remained in the history of the department or in the memory of their successors with the light and shadows of their activities. Ioan Ciocan's name, the editor of *Albina* journal, has earned recognition due to the monograph on the history of Romanian orthography, but also due to the collection of texts written for the Romanian soldiers fighting in World War I, while Gheorghe Alexici distinguished himself by his research on folklore.

Keywords: 1918, Romanian Department from the University of Budapest, Ioan Ciocan, Iosif Siegescu, Gheorghe Alexici.

Anul 1918 găsește Catedra de Română de la Universitatea din Budapesta în plină luptă pentru conducere, luptă începută într-o oarecare măsură încă după retragerea lui Alexandru Roman, întemeietorul Catedrei. Roman a vrut ca urmașul său la Catedră să fie Valeriu Braniște. În anul 1893 însă Braniște a fost repartizat la gimnaziul din Brașov. Nu știm de ce nu și-a depus și el candidatura, după moartea lui Roman (27 septembrie 1897). Cert este însă că atunci când au ieșit la iveală numele candidaților, a izbucnit un adevărat scandal. Faptul că erau opt candidați ne arată gradul de importanță al catedrei în viața universitară, politică și culturală a vremii. Iată lista candidaților: Grigore Moldovan, (atunci profesor universitar la Cluj, figură controversată, mai ales pentru atitudinea sa filomaghiară); Gheorghe Alexici, conferențiar deja la Catedra de Română, dar înconjurat cu antipatie de către studenți; Iosif Siegescu, catehet greco-catolic la Budapesta; Alexiu Viciu, profesor de gimnaziu la Blaj; Nicolae Bodiu, profesor la Jombor (astăzi Sombor în Voivodina, Serbia); Vincențiu Nicoară, de la Fiume (astăzi Rijeka în Croația); Silvestru Nicoară profesor la Blaj, Ioan Ciocan deputat în parlamentul maghiar; Simion Deseanu, atunci notar în Chișineu-Criș.

Dintre acești candidați în 1898 a fost numit șef de catedră Ioan Ciocan. Deși și-a făcut studiile universitare la Viena, Graz și Budapesta și a fost pentru un timp și redactorul responsabil al ziarului *Albina* (1876), în timpul carierei sale universitare (1898-1910) nu a publicat nici un rând. Nu e de mirare că Ciocan a devenit ținta preferată pentru ironiile tinerei generații de intelectuali români. În ziarul *Tribuna poporului* este aspru criticat de mai multe ori, de către un anume „Nicu”. Sub acest pseudonim se ascundea, poate, chiar Octavian Goga. Ciocan este acuzat de trădarea intereselor românești sau de incompetență profesională, științifică și didactică. Într-un alt articol, apărut tot în *Tribuna poporului* i se reproșează chiar că nu știe bine limba română. În 1908 Goga reia în stilul *Tribunei poporului* atacurile la adresa celui care îi fusese profesor odinioară, afirmând că în timpul lui Ciocan „nivelul literar și științific al catedrei căzu cu totul, iar cât pentru cel național, acela nici n-a existat, acest guvernamental profesor fiind o figură întru toate ștearsă”. Din relatările contemporanilor reiese că imaginea lui Ciocan construită de către Goga într-un mod intransigent și câteodată chiar răuvoitor, poate fi nuanțată. Iosif Popovici, care între 1905 și 1915 a fost conferențiar tot la Catedra de Română din Budapesta, într-o notiță din 1906 pune la munca și lupta lui Ciocan pentru interesele românești mai presus decât toată activitatea desfășurată în acest sens de Alexandru Roman: „Roman s-a purtat [...] mult mai slab decât Ciocan, care de altminteri e un om de caracter puritan”. Rebreanu va evoca figura lui Ciocan și în romanul său *Ion*. „Ciocan fusese mulți ani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducând, mai ales pe ușa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cârmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea totdeauna sub formă independentă, dar era dintre independenții care sunt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independența i-a mai câștigat pe urmă catedra de literatura

română la Universitatea din Budapesta și i-a păstrat reprezentanța Armadiei în parlament până a închis ochii. Fusese om tăcut, ursuz și deci nu tulburase multă apă în capitală. Răutăcioșii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o singură dată a căscat gura, când, rămânând deschise două uși, ar fi strigat nervos: « Ușa, domnilor, că trage îngrozitor aici! » pentru care improvizație oratorică toată camera ar fi aplaudat frenetic”. (Liviu Rebreanu, *Ion în Opere* 4, ed. de Niculae Gheran, Valeria Dumitrescu, Editura Minerva, București, 1970, 321-322).

Figura cea mai controversată din istoria catedrei, în această perioadă a schimbării secolelor și regimurilor, rămâne Iosif Siegescu. Dacă împotriva lui Ciocan, Goga a avut doar câteva ieșiri vehemente, împotriva lui Siegescu a dus o adevărată campanie de calomniere și de compromitere. După pensionarea lui Ciocan, în primăvara anului 1909, corpul profesoral al universității l-a așezat pe primul loc în lista candidaților pentru conducerea Catedrei de Română pe Gheorghe Alexici. Pe lista întocmită de către profesori, Siegescu era doar pe locul al treilea, dar totuși ministrul culturii de atunci, Albert Apponyi l-a numit pe acesta ca șef de catedră. Atacurile lui Goga n-au întârziat. Într-un stil războinic, nemulțumit de victoria electorală a lui Siegescu (Goga aparținea aripii radicale a Partidului Național Român), marele poet îndemna tineretul universitar român din Budapesta la revoltă: „Dacă la universitățile noastre am avea un tineret conștient și hotărât, el ar trebui să împiedice lecțiunea de deschidere a unei astfel de unelte, a acestui pângăritor și nimicitor a tot ce este românesc, limba și știința românească”. Îndemnul lui Goga a fost ascultat: „băieții noștri, peste 100, l-au împiedicat a-și ține prelegerea de inaugurare. Unul i-a dat și ghiolduri în coaste cu toate că a ieșit din sala de prelegere însoțit de decanul Szinnyei”. Aflând acestea din relatările lui Miron Cristea (student atunci la Catedră), Goga scria entuziasmat despre acțiunea tinerilor universitari români: „Acești băieți ne-au dat o dovadă, că, deși aruncați în valurile unei vieți străine de îndemnurile lor, deși trecuți prin școli cu menirea de-a crește ieniceri, totuși și-au păstrat sufletul curat și neatins de germenul boalei care-i împrejmuie. Și-au păstrat îndărătnicia lor ciobănească și bunul lor simț țărănesc, acolo în Budapesta ale cărei săgeți înveninate nu pot pătrunde în aceste piepturi”.

Nu e de mirare că într-o astfel de situație, Siegescu și prin el, în mod indirect, și Catedra de Română, a fost prinsă în ceea ce până azi rămâne o situație caracteristică catedrei de la Budapesta, care la aniversarea a 150 de ani de existență își intitula volumul omagial, sugestiv, *Inter Scyllam et Caribdim*.

Scrierile lui Goga ne prezintă elocvent dubla situație frustrantă a intelectualului român din Transilvania, parte a Ungariei în acel moment. Atât dinspre București, cât, mai ales, dinspre Budapesta situația intelectualului român era una periferică. Începând cu faimosul articol al lui Titu Maiorescu din 1868 (*Limba română în jurnalele din Austria*), intelectualilor români din Ungaria li se reproșează influența pregnantă a culturii și limbii maghiare și germane. Iată ce

scria Duiliu Zamfirescu: „Slavici scrie o limbă românească pocită. [...] Chendi Ilarie, care nu scrie bine românește, dar care gândește binișor”. Sunt aproape exact aceleași învinuiri care se aduc de către Goga, Chendi sau Lupaș lui Ciocan, lui Siegescu sau lui Alexici. Despre faptul că în Monarhia Austro-Ungară și mai ales în capitala Ungariei mulți intelectuali români se simțeau subjugăți, maltratați și marginalizați nici nu are rost să vorbim, toată istoria literară și publicistică românească a secolului al XIX-lea ne dovedește acest lucru. Față de această dublă situație frustrantă, cauzată de atracția și/sau respingerea celor două centre (București și Budapesta) din partea românilor din Ungaria și Ardeal s-au născut diferite reacții. Intelectualii, mai ales scriitorii, redactorii și publiciștii (Goga, Octavian Tăslăuanu, Ioan Slavici, Vasile Lucaciu, George Coșbuc) erau de părere că „soarele pentru toți românii la București răsare” (Slavici). Ei voiau să se integreze în cultura română și în literatura română (mulți dintre ei s-au și stabilit dincolo de Carpați). Totuși, din punct de vedere politic erau prudenți: pentru unirea Transilvaniei cu România nu militau deschis, cel puțin până la izbucnirea Primului Război Mondial (Goga, Tăslăuanu, Lucaciu).

O grupare relativ numeroasă însă o constituiau și românii, care, dacă erau puși să aleagă între București și Budapesta, preferau capitala Ungariei. Cel puțin până în anul 1918. În februarie 1917, la câteva luni de la intrarea României în război, aproape 200 de români din Ardeal și Ungaria au semnat o declarație de fidelitate față de Coroana Maghiară. E drept, unii numai sub presiunea guvernului maghiar, dar totuși au semnat-o. Iată numai ultimul paragraf al declarației: „Noi, românii din Ungaria, ținem morțiș să rămânem sub stăpânirea sfintei coroane ungare. Spre apărarea acestei voințe neclintite a lor sângerează mii de fii ai noștri și, pentru asigurarea acestei voințe a sa, poporul român din patrie va lupta cu toate armele sale sufletești și trupești”. Printre semnatori găsim nume ca Vasile Mangra, Miron Cristea, Nicolae Sulică, etc., și, bineînțeles, Iosif Siegescu. Atitudinea semnatărilor credem că a caracterizat-o cel mai adecvat Lucian Boia: „Dacă de eroism nu poate fi vorba, nu decurge neapărat de aici concluzia unei renunțări. Conducătorii românilor căutau să evite un conflict cu autoritățile ungare care, în timp de război, s-ar fi întors împotriva lor și a întregii populații românești” (apud Nagy Levente, *op. cit.*).

Ca savant, Siegescu nu a fost chiar atât de insignifiant cum îl prezenta Goga. În orice caz, a scris mai multe articole științifice decât Alexandru Roman. E adevărat că toate în limba maghiară, dar publicate în cele mai importante reviste științifice ale vremii. Nu a devenit membru al Academiei Române, dar a fost o personalitate respectată de către comunitatea științifică maghiară, dovadă că a fost ales, încă din 1898, membru al societății „Budapesti Philologiai Társaság” (Societatea Filologică din Budapesta) și a publicat regulat în revista de mare prestigiu a societății, *Egyetemes Philologiai Közlöny*.

Opera principală a lui Siegescu rămâne însă monografia despre istoria ortografiei românești. Este o lucrare de sinteză a activității sale științifice de

până atunci, cuprinzând toate studiile sale publicate mai devreme în domeniul filologiei românești. Lucrarea a avut o primire bună din partea contemporanilor: în revista *Unirea* din Blaj a apărut o recenzie apologetică, iar în revista Academiei Maghiare s-a făcut o prezentare amplă a lucrării. Poate este singura manifestare a lui Siegescu despre care nici cei mai înverșunați adversari ai lui (Goga, Chendi etc.) n-au scris nimic negativ.

În limba română Siegescu a publicat doar trei opere: una este o culegere de rugăciuni apărută imediat după izbucnirea primului război mondial pentru soldații români din armata austro-ungară, alta este editarea discursurilor parlamentare ale contelui István Tisza (prim-ministru între 1903–1905 și 1913–1917) în traducere românească: *Discursurile contelui Ștefan Tisza 1893–1915. Cu o prefață despre personalitatea contelui Tisza și despre concepția lui asupra problemei românești. [...] adunate de un român iubitor de adevăr*, apărută la Budapesta în 1915. În sfârșit, a treia lucrare este chiar un discurs ținut de către el în parlamentul maghiar: *Discursul deputatului prof. dr. Iosif Siegescu despre chestia română în Camera ungară în ședința de la 28 februarie 1917*, Budapesta, 1917.

Gheorghe Alexici e numele de care se leagă în mod direct anul 1918 în istoria Catedrei de Română de la Budapesta. El a candidat de două ori pentru conducerea catedrei. Prima dată imediat după moartea lui Roman. Așa cum am văzut, atunci a fost numit Ioan Ciocan, dar Alexici a rămas conferențiar la Catedră. Din punct de vedere profesional, Alexici ar fi fost cea mai bună opțiune pentru conducerea Catedrei. A fost un filolog erudit. Și-a făcut studiile la Facultatea de Litere a Universității din Budapesta la specializările maghiară, latină, română. În 1888 își publica teza de doctorat (*Magyar elemek az oláh nyelvből*) într-una din cele mai prestigioase reviste lingvistice maghiare (*Magyar Nyelvőr*), fiind publicată în același an și într-o monografie separată. Era prima lucrare monografică despre elementele maghiare ale limbii române. Mesajul fals, din păcate, al lucrării, însă expus într-un mod foarte prudent, era că limba și poporul român s-au format în sudul Dunării. Românii, fiind un popor de păstori, ar fi preluat formele culturii de la alte popoare, printre care se numără și maghiarii, după ce au coborât din pășunile muntoase la șes. În literatura română de specialitate opera lui Alexici a rămas neobservată și, implicit, netaxată la vreme (deși, în anul 1894, fusese publicată și în limba română în revista lui Grigore Moldovan, *Ungaria*). Lingviștii maghiari însă au fost, evident, foarte recunoscători lui Alexici, care a fost laureat pentru această lucrare cu premiul Academiei Maghiare (premiul Sámuel).

În ciuda opiniilor sale, amintite mai sus, Alexici nu a fost trecut în rândul renegaților și al trădătorilor. Avea relații bune cu membrii tinerei generații naționaliste. În 1901 era în relații cât se poate de bune cu întreaga familie Iorga. Soția lui Iorga (Catinca) chiar trimite o carte copilului lui Alexici. În timpul șederii lui Iorga la Budapesta, în 28–29 septembrie 1901, Alexici organizează o întâlnire între studenții români de la Universitatea din Budapesta și marele istoric român. În

1903 Alexici îi ajută pe Tăslăuanu și pe Goga să tipărească la Tipografa Franklin trei numere ale revistei *Luceafărul*. Drept răsplată i-a fost publicat în *Luceafărul* un amplu studiu (*Din trecutul poeziei populare române*) despre influența poeziei populare române asupra folclorului și literaturii culte maghiare, însoțit de următoarele cuvinte de laudă din partea redacției (scrise de către Alexandru Ciura sau chiar de către Goga): „Publicăm cu deosebită plăcere interesantul studiu al d-lui Gh. Alexici, prin care se aduce un interesant serviciu istoriei noastre culturale și credem că cei interesați și competenți vor căuta să continue cercetările în această direcție”. Faptul că un asemenea articol al lui Alexici a putut să apară în *Luceafărul* arată că în această perioadă el nu aparținea, în viziunea lui Goga și a tovarășilor săi, colaboraționiștilor. Ba chiar mai mult, Alexici se arăta un ortodox zelos și știm că, în general, deputații români care erau învinuiți de colaboraționism cu păturile conducătoare maghiare erau greco-catolici (vezi Ciocan și Siegescu).

În anul 1906, când Alexici publică în limba germană o istorie a literaturii române, situația se schimbă brusc. Cartea a fost bine primită de către unii romaniști din Germania (Gustav Weigand și Heimann Hariton Tiktin), dar intelectualii regățeni au atacat-o cu argumente pertinente. Petre V. Haneș afirma într-un studiu despre cartea lui Alexici: „îl vedem [pe Alexici] să releveze [...] că în Evul Mediu eram primitivi, nomazi, fără conștiința naționalității [...] că numai reforma lui Luther introdusă în Ardeal ne-a transformat într-o națiune, dintr-o expresiune etnografică ce eram până atunci”. O altă observație critică este că Alexici a reliefat superioritatea culturală a Ardealului, lucru care nu poate fi admis de către Haneș. Cărții i-a făcut o recenzie chiar și Iorga. Recenzia lui Iorga, publicată într-o revistă franceză de prestigiu, viza publicul european și ar putea sta, până azi, drept mostră de replică eficientă în acest tărâm al relațiilor bilaterale politice sau culturale – „sublime, am putea zice, dar ...care lipsesc cu desăvârșire”. În viziunea lui, cartea lui Alexici era mai mult un pamflet scris într-un stil amar și acid împotriva literaturii române de către un ...român.

În campania contra lui Alexici a intervenit și colegul său de catedră, Iosif Popovici. Este mai mult ca sigur că publicarea recenziei despre lucrarea mai sus-amintită a lui Alexici: *Az oláh nyelv magyar jövevényyszavai*, publicată în 1888 și recenzată după 21 de ani de la apariție, exact în toiul luptelor pentru conducerea catedrei, nu a fost întâmplătoare. Cu toate acestea, nu credem că critica lui Popovici ar fi influențat considerabil eșecul lui Alexici la alegerile pentru conducerea catedrei, fiindcă numirea lui Siegescu a pecetluit și soarta lui Popovici, care, indignat și trist de numirea nejustificată, ia hotărârea să-și dea demisia și se retrage de la Catedră.

Tot ca o replică la numirea lui Siegescu, Alexici își tipărește lecția de deschidere (din 22 ianuarie 1916) a semestrului al doilea al anului școlar. Este singurul document de acest gen din istoria Catedrei. În discursul său de deschidere, conceput ca o autobiografie științifică și un crez profesional, Alexici devine un adevărat cruciat al culturii române. În ultima parte stilul discursului

devine chiar bombastic: „V-am învățat să iubiți limba mlădioasă și dulce a fraților din Regat. V-am îndemnat să cetiți pe scriitorii noștri buni, ca să vă însușiți limba adevărată română, *singura garanție a unității noastre culturale*. [...] Copleșit de valurile unei culturi străine, am văzut că nu e altă cale: trebuie să stau timp mai îndelungat în România, unde pâlpaie viața românească. Și așa am făcut în mai multe rânduri. Iată cum am înțeles să-mi fac chemarea ca român: nu prin vorbe goale și deșerte [...]. ai să o îndeplinești prin fapte, dându-ți bănișorii pentru cartea românească și sprijinind din răspuțeri, ba și peste puteri, cultura română. [...] Datoria față de știința și față de cultura română cere să stau neclintit locului, ca să îndeplinesc menirea acestei catedre. [...] Astfel, muncind toți [...] împreună, cu dor curat pentru știință, vom aprinde lumina binefăcătoare a culturii române în acest loc”.

Rânduri demne chiar și de pana lui Goga. Dar Alexici nu a avut parte de iertare. Iată ce scria Goga când a citit acest discurs al lui Alexici: „Bunul *Telegraf* din Sibiu publica dăunăzi știrea că la prelegerea sa de deschidere a cursului d. Alexici a îndemnat tinerimea să-și iubească limba, legea și neamul. Ce frumoase și edificatoare învățături morale, domnule profesor! Deși cam întârziate, după un lung intermezzo de accente cu totul străine, vin să bată la poarta noastră. Le ascultăm cu jale, ne întoarcem ochii spre trecut, mișcăm dumeriți din cap, ne aducem aminte că tocmai acum un an, cam pe vremea asta, când răzvrătitul uriaș de la nord Björnson ne lua apărarea, dumneata i-ai scris în gazeta ovreilor din Pesta, în care ditirambii dtale zugrăveau situația splendidă a bietului nostru popor și-i dădeau certificat de bună purtare contelui Apponyi la congresul de pace”. Este vorba despre Björnsterne Björnson, numit și apostolul minorităților naționale din Europa vremii. Începând cu anul 1904, Björnson critica regulat și vehement politica dusă de către guvernele maghiare față de naționalitățile regatului. Ziarele românești din Ungaria și Ardeal publicau sârguincios, în traducere românească, scrisorile lui Björnson despre asuprașirea slovacilor, precum și scrisorile de solidaritate adresate lui Björnson ale unor intelectuali români. La aceste acțiuni puterea politică maghiară a reacționat cât se poate de virulent: o parte din ziarele în care erau publicate articolele lui Björnson au fost interzise în Ungaria, iar față de redactorii ziarelor românești, care au preluat aceste scrisori, se pornesc procese de presă. În acest context a publicat Alexici o scrisoare deschisă adresată lui Björnson, în care afirmă că el, ca o persoană de origine română, nu se simte asuprașit și că românii din Austro-Ungaria au drepturi egale cu celelalte popoare din monarhie.

În primul rând datorită autorității lui Goga de a condamna derapajele lui Alexici, în conștiința intelectuală românească de mai târziu s-a fixat imaginea exclusiv negativă a acestuia. Singura latură a activității lui Alexici care mai târziu a fost apreciată pozitiv și de către intelectualii români e cea legată de cercetările sale folclorice.

Bibliografie

- Cioban, Florin, Nagy Levente. 2012, *Brief History of the Romanian Philology Department of the Eotvos Lorand University in Budapest*, în *Philologica Jassyensia*, nr. 2 (16), Iași.
- Kese, Katalin, 1981, „Contributions à l’histoire de la philologie roumaine en Hongrie (vie et activité de Ioan Ciocan)”, *Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Linguistic*, (XII), Budapesta.
- Nacu, Dumitru, 1945, *Un mare nedreptățit: Ioan Ciocanu*, Plaiuri Năsăudene (III), nr. 31-33.
- Nagy, Levente, 2013, *Catedra de filologie română de la Budapesta: 150 de ani de existență*, în *Identitásképző stratégiák és a budapesti román tanszék története*, Budapesta, Eotvoskiado.
- Neamțu, Gelu, 1995, *Alexandru Roman, marele fu al Bihorului (1826– 1897)*, Oradea, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri.
- Păcurariu, Ioan, 1915, *Ioan Ciocan. Vieața, caracteristica, moartea și funeraliile lui*, Értesítő a nászódi alapítvány főgimnáziumról 16 tanévre, Bistrița, Tipografia G. Matheiu.
- Vaida Voevod, Alexandru, 1994, *Memorii*, vol. 1., ed. de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia.